

COM ES REBIA UN “GRANDE” A BARCELONA

Pere Molas Ribalta

Les normes de cortesia social, sovint oficialitzades, disposaven de la manera de rebre els individus de diferents grups i institucions. Al llarg dels segles XVI i XVII van passar per Barcelona nombrosos personatges que gaudien de la dignitat de Grande d'Espanya. Prescindint dels que ja pertanyien a l'aristocràcia catalana i dels virreis, que eren rebuts amb un cerimonial institucional propi, les modalitats de la recepció de la resta ens palesen unes formes de relació social que van anar canviant amb el temps i es van anar fent més formalitzades.

El 1519, al funeral de Maximilià I, per exemple, van entrar a la catedral molts grans senyors espanyols, «tots a la mescla sense orde»,¹ però, progressivament, les pàgines del *Manual de Novells Ardits* o les *Rúbriques de Bruniquer* ens ofereixen tot un conjunt de formes cerimonials repetides, amb variacions significatives.² A principis del segle XVII, el Consell de Cent deliberava sobre la conveniència de la visita, però progressivament el ritual va esdevenir obligatori i ple de casuística. El 3 de novembre de 1681, per exemple, els consellers van visitar el marquès de Castel Rodrigo, comte de la Puebla, que era marquès i *grande* pel títol de la seva dona.³

1. *Llibre de les solemnitats de Barcelona* [edició d'A. DURAN I SANPERE i Josep SANABRE], vol. I, 1424-1546, Barcelona, 1930, p. 405.

2. *Manual de Novells Ardits vulgarment anomenat Dietari del antic Consell barceloní* (MNA): *Rúbriques de Bruniquer*, vol. II, Barcelona, 1913, cap. XVII i XX.

3. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 397. Dietari de Josep de Monfar, 1683. MNA, XX (1679-1691), p. 86.

També es rebia amb gran solemnitat personatges de relleu polític, encara que no fossin *grandes*, com era, el 1657, el comte de Peñaranda, «persona de molt luziment y qualitat [...] que haja ocupat puestos molt prominents en la Monarquia d'Espanya».⁴

Les rebudes fetes al duc de Cardona van esdevenir una mena de model per a la resta. El 1610, el comte de Lemos i el conestable de Castella (aquest darrer, cunyat de Cardona) van ser rebuts per la Generalitat amb la mateixa cerimònia que el duc.⁵ Per la seva banda, el 1624 aquest va ser objecte d'una rebuda solemne. Van sortir a rebre'l:

[...] la caballeria ben abillada, diputats i consellers, ab tan agrado i cerimònia com si fos persona reial, que fora del tàlem no li faltà altre cosa.

Es tractava d'una recepció «com mai s'havia fet a cap grande».⁶ Quan, després de la Guerra dels Segadors, el 1659, Felip IV va limitar les rebudes cerimonials que podia fer la ciutat, va establir una excepció en favor dels ducs de Cardona, «sent diferents de les visites dels demás senyors».⁷ No hi hagué, però, ocasió de posar-ho en pràctica fins que el 1702 va arribar a la ciutat el duc de Medinaceli i Cardona, i va ser rebut amb tota cerimònia tant pel virrei com pels comuns.⁸

Molts dels aristòcrates castellans que entraven a Barcelona ho feien com a etapa d'un viatge de tornada o anada a Itàlia a exercir-hi com a virreis o ambaixadors. Durant la segona meitat del segle XVII es va incrementar el nombre de *grandes* que van sojornar a Barcelona en funció dels seus càrrecs militars i, sobretot, dels comandaments de les galeres reials. Alguns van ser visitants força assidus, per la qual cosa apareixen de manera reiterada en les pàgines del *Manual de Novells Ardits*.⁹ El comte de Fri-

4. MNA, XVI, p. 389-391. Cerimonial per a la vinguda del comte de Peñaranda.

5. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* (DG), vol. II (1994), p. 680 i 691.

6. Josep M. CASAS HOMS (ed.), *Dietari de Jeroni Pujades*, Barcelona, 1975, vol. III, p. 171-173.

7. MNA, XVII, p. 78, «Carta de Sa Majestat en orde al modo que han de tenir a rebre i visitar los senyors ducs de Cardona quan arriben en esta ciutat».

8. Francisco de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. I, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada, 1997, p. 361.

9. Atesa l'orientació d'aquest article, renunciem a donar informació biogràfica dels personatges i ens limitem a unes referències bàsiques, sobretot per evitar confusions.

giliana, fill del general de l'armada comte d'Aguilar, va tenir la seva primera recepció oficial el 1683, quan tenia nou anys i havia desembarcat de les galeres per malaltia. El tornem a trobar deu anys després, vingut de la cort com a capità d'una companyia de cavalleria.¹⁰

El cerimonial era obligatori i rigorós. Un visitant assidu com el general de les galeres duc de Nájera (Nácar o Nácara en la documentació catalana) no va ser rebut oficialment el juny de 1698 per no haver desembarcat, malgrat trobar-se les naus al port.¹¹

L'ENTRADA

El cerimonial urbà no preveia una entrada oficial, però aquesta podia ser celebrada per altres autoritats, com ara el virrei, o per grups de la noblesa. El Dietari de la Generalitat recull l'entrada a Barcelona del marquès de Camarasa el 1560 i de la marquesa el 1563, en aquest cas amb assistència del virrei i del comte d'Aitona.¹² Un dels seus successors va fer una entrada solemne el 3 d'abril de 1626 «ab major majestat i fausto que no arribà lo rei». Aquest luxe estava en funció d'un servei oficial, ja que es tractava d'acompanyar un cardenal nebot del papa.¹³ El 1672, quan va arribar el marquès de Camarasa, Baltasar Sarmiento de los Cobos, «lo isqué a rebre el virrei, acompanyat de molts cavallers i es disparà l'artilleria del Portal de Sant Antoni».¹⁴

El 1587 el duc d'Osuna va ser rebut pel virrei «ab molta cavalcada», amb dues cobles de tabals i moltes trompetes i clarins, en una celebració que va semblar una cosa inusitada al redactor de les *Rúbriques de Bruniquer*.¹⁵

El virrei i «una infinitat de cavallers de la terra» van rebre els ducs de Sessa el 1603 «honrant-se'n, puix tots dos son catalans». Quan el duc i la duquessa van visitar el sepulcre de santa Eulàlia, anaven acompanyats «ab

10. MNA, xx, p. 157-158. «Anant en l'armada ab son pare, se desganà i desembarcà i entrà en la present ciutat». XXI, p. 25-26.

11. MNA, XXIII, p. 37. Es tractava de Don Beltrán de Guevara, que portava el títol de marquès de Nájera per matrimoni.

12. DG, vol. II, p. 96 i 134.

13. PUJADES, vol. IV, p. 49-50.

14. MNA, XIX, p. 79.

15. MNA, V, p. 447-448. BRUNIQUER, I, p. 17.

molta cavalleria sua i catalana». ¹⁶ Quan, el 1610, van tornar de Nàpols el comte de Benavente i la seva muller, Mencia de Requesens, «hisquerenlos a rebre lo virrei i lo nostre bisbe, don Joan de Montcada, cosí germà de dita senyora». També van ser visitats en el seu palau per una «multitud de cavallers i dames». ¹⁷

El desembre de 1636, per rebre el duc de Medina de las Torres, la ciutat va enviar dos cavallers «molt ben posats de vestits, amb dos criats cada un». Els enviats van anar a trobar el duc fins a Sant Feliu de Llobregat i li van donar l'enhorabona pel seu casament. ¹⁸

El 4 d'abril de 1683 van entrar a Barcelona pel Portal del Mar els marquesos de Los Vélez, hereus dels Requesens. El virrei havia sortit a rebre'ls «con el cortejo de los caballeros y titulares y cabos de la milicia española». L'any següent, l'1 d'octubre de 1684, va ser el torn del marquès de Cogolludo, primogènit del duc de Medinaceli i de Cardona i que, com a tal, portava el títol de comte d'Empúries. Va ser rebut per «los títulos, caballeros y la nobleza, con muchos eclesiásticos de primera jerarquía». ¹⁹

El 1701, el comte de Peralada, que volia assolir –i va obtenir– la dignitat de *grande*, va venir des de Saragossa amb Felip V, al qual va presentar «doce caballos ricamente enjaezados», amb la pretensió de «exceder en libreas y equipajes a todos los grandes que seguían al rey». ²⁰

LA RESIDÈNCIA

El cerimonial de rebuda incloïa la visita al *grande* en el seu lloc de residència. En el cas d'aristòcrates amb possessions a Catalunya, la residència era, en primer lloc, el palau familiar. El 1610 els comtes de Benavente «anaren a posar en son palau que diuen de la Comtessa [el Palau Menor] ahont en la iglèsia com a patrons foren rebuts ab la creu i Te Deum». ²¹

16. PUJADES, I, p. 331.

17. Les visites dels comtes de Benavente queden ben recollides per PUJADES, I, p. 223 i 226, i II, p. 168. També DG, III, p. 445-446.

18. MNA, XI, p. 496.

19. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 1765, Dietari del ciutadà honrat J. Monfar.

20. Francisco de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, p. 260. Es tractava de Don Guillem de Rocafull i Rocabertí, sisè comte de Peralada.

21. PUJADES, II, p. 164.

D'altres s'allotjaven al palau del virrei, com va fer el 1623 el duc de Pastrana o el 1658 el comte de Lemos. Però el virrei no va tenir palau propi fins als anys seixanta del segle XVII, quan es va habilitar «el palàcio nou, que abans era la casa on la ciutat tenia lo forment i les armes i municions».²² Fins a aquell moment, el virrei sovint s'estava en una altra residència, per exemple, la dels ducs de Cardona. Aquests allotjaven també altres aristòcrates, més o menys parents. El 1603 ho van fer amb els ducs de Sessa, atès que la duquessa era filla de la de Cardona; el 1627, amb els ducs d'Alburquerque, i l'any següent s'hi estigué tot un mes el conestable de Navarra, fill del duc d'Alba.²³ El marquès de los Balbases va residir al palau Cardona l'hivern de 1639-1640.

El 1683, el marquès de Cogolludo, malgrat ser l'hereu del duc de Medinaceli i, per tant, de Cardona, va viure al palau del duc de Sessa, al carrer Ample. Als anys trenta del segle XVII, el general de les galeres, el marquès de Villafranca i duc de Fernandina, vivia en una casa del comte de Vallfogona, també general de les galeres.²⁴ Aquella estada va acabar donat el nom de Ferlandina a un carrer de la ciutat. La «casa i hort [...] front l'Hospital de la Misericòrdia, a les espatlles del convent dels Angels» ja es deia de Ferlandina (*sic*) quan hi va sojornar el duc de Monteleone i Terranova, Hèctor Pignatelli d'Aragó, el 1672.²⁵

El 1689 el marquès de Camarasa residia «a la casa gran del marquès d'Aitona», és a dir, a la casa Gralla, a la Portaferrissa, però el 1692 es va allotjar a la casa que el seu germà, Don Tomás de los Cobos, tenia al cap del carrer de Montcada. Era rar el cas de l'aristòcrata foraster que, com el genovès duc de Tursis, tenia una casa pròpia, en aquest cas al carrer Ample.²⁶

Un aristòcrata de pas es podia allotjar en un convent. El duc de Medinaceli el 1667 i el marquès de Villafranca el 1676 van fer-ho al convent de Sant Francesc. El de la Mercè va acollir el 1689 el príncep de Piombino, que tornava del virregnat de Sardenya.²⁷ El 1636 el duc de Medina de las Torres es va estar durant un mes al convent de Santa Caterina, on, «perque

22. MNA, XVIII, p. 180.

23. PUJADES, IV, f. 77.

24. MNA, XI, p. 157.

25. MNA, XIX, p. 163-164.

26. MNA, XX, p. 365, i XXI, p. 107 (Camarasa). XX, p. 366 (Tursis).

27. Gianbattista Ludovisi, príncep de Piombino, cavaller del Toisó (1670).

deien que ella era de la casa de Guzmán», és a dir, de la família de sant Domènec, el fundador de l'orde de predicadors, «va ser rebut amb la creu alçada i el Tedeum».²⁸

Alguns aristòcrates s'allotjaven en cases de cavallers o ciutadans de Barcelona. El 1628 el germà del duc de Sessa es va estar a casa de mossèn Jaume Bru, ciutadà honorat, al carrer de Montcada.²⁹ A la mateixa casa, «que estava molt ben parada», s'hi va allotjar aquell mateix any el comte de Monterrey. El 1635 el marquès de Leganés va posar a la casa del genovès Agustí de Giudice, al carrer de Montcada. El 1658, el conseller terç de la ciutat, Joan de Marimon, va acollir a casa seva, al carrer Ample, el quart duc de Terranova, en honor del qual «feu grandíssimo agasajo amb gasto de ses diners propis».³⁰ Més d'una vegada la família Cortada va tenir *grandes* com a hostes. El 1683 el petit comte d'Aguilar es va estar a casa de Francesc Cortada, al carrer de Montcada. El comte gran es va allotjar el 1691 «en casa de don Rafel Cortada, en la casa dita de Cassadors».³¹ A la mateixa casa, «al carrer que no passa davant Sant Just», s'hi va estar el duc de Nájera el 1696. La casa del canonge Foix, al carrer dels Mercaders, va rebre el duc de Veragua (1690) i el marquès de Santa Cruz (1693).³²

Alguna vegada els aristòcrates posaven a la casa d'algun personatge de l'Administració militar. El 1659 el duc de Veragua va fer-ho a la casa de Don Melchor Ovando, al carrer Ample. El 1674 el duc d'Osuna i el seu gendre, el duc d'Uceda, es van estar «en la casa del pagador de Sa Majestat davant de Sant Francesc». El 1699 el mateix Uceda es va allotjar a la casa del governador de la plaça, el comte de la Rosa, que donava al carrer Nou.³³

28. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 224, Miquel PARETS, «De molts successos que han succeït dins Barcelona», f. 42.

29. MNA, x, p. 295: «Dissabte a 25 d'agost, de matí, los senyors consellers enviaren [...] cavallers [...] a donar-li la benvinguda.»

30. MNA, xvi, p. 395.

31. MNA, xx, p. 157 i 462.

32. MNA, xi, p. 108 (Santa Cruz) i 187 (Nájera). xx, p. 365 (Veragua).

33. DG, vii, p. 100 (Veragua); MNA, xix, p. 193 (Osuna) i xxiii, p. 106 (Uceda).

LA VISITA

El cerimonial implicava que una delegació del Consell de Cent, o de la Diputació del General, visités el *grande* a la seva residència, de manera solemne. El 5 de novembre de 1610, per exemple, els diputats «anaren consistorialment i amb les masses grans, ab molts oficials i mots de cotxos [...] per a visitar al conestable de Castella i sa muller». ³⁴ Un cerimonial similar va ser seguit el 1658 per anar «a fer la deguda cortesia i besar la mà a l'excm. senyor comte de Lemos, grande de Espanya, que ve de Sardenya on estava per virrei». Per la seva part, els consellers l'havien anat a visitar «ab les insignies consulars, masses i verguers». ³⁵ Quan el 1674 van entrar a la ciutat els ducs d'Osuna i d'Uceda, els consellers van enviar un verguer amb cota vermella, d'acord amb el costum. El superbiós Osuna, que havia estat virrei, no es va acontentar amb la visita usual de dos consellers i va exigir la recepció «en forma de ciutat». L'afer es va arranjar gràcies a la intervenció del cavaller Don Ramon de Copons, que tenia molta entrada a casa del duc. ³⁶

Al'entrada de la residència, els consellers trobaven algunes persones de la «família» o seguici del *grande*. Quan el 1635 van anar a visitar el marquès de Leganés, van sortir a rebre'ls «molts cavallers i criats». El 1691 van ser rebuts per alguns patges del duc de Tursis. ³⁷ El 1692 ho van ser per alguns cavallers de la família del duc de Nájera. El 1680, en la visita al duc de Villahermosa, els consellers van trobar «los cavallers oficials majors de la família del duc». ³⁸ En el cas del comte d'Aguiar (1683), «isqueren a rebre tres cavallers gentishomes i altres se posaren davant los consellers i pujaren dalt». El petit comte estava acompanyat per un sacerdot que anava sempre al seu costat. El 1691, eren el secretari del comte, general de l'armada de mar, «i altres de sa família» els qui van rebre els consellers. ³⁹ Atesa la funció militar de molts dels personatges visitats, era lògic que hi hagués «molts capitans, oficials i gents de guerra i altres cavallers». ⁴⁰

34. DG, III, p. 680.

35. DG, VII, p. 56-57; MNA, XVI, p. 436.

36. MNA, XIX, p. 193-196.

37. MNA, XX, p. 463.

38. MNA, XX, p. 46.

39. MNA, XX, p. 157, XX, p. 462.

40. MNA, XVII, p. 38, visita al duc de Veragua (27 d'agost 1658).

Quan el 1654 els consellers van visitar el duc de Monteleone, Fabrizio Pignatelli, al convent de la Mercè, «al claustre isqueren alguns cavallers». En el mateix lloc, el 1693, en la visita al príncep de Piombino, a mitja escala van sortir alguns religiosos i al cap d'escala va sortir un cavaller de la família, el qual «los anà assistint fins que toparen lo príncep». El 1690, en la visita al duc de Veragua, la recepció va anar a càrrec del canonge Foix «i molts cavallers de lustre forasters». El 1636 els consellers van trobar el duc de Medina de las Torres «ab molts cavallers, aixís de títol com d'altres de sa família».⁴¹

La convenció social exigia que les dues parts manifestessin la joia de trobar-se. El 1623, en rebre el duc de Pastrana els diputats, «los havia fet molt cortesia, dient-los estimava la mercé los feien ses senyories». El 1636 el marquès de Villafranca va rebre els consellers «ab la cara molt alegre». El 1702 el marquès de Leganés els va rebre «ab molt agasajo».⁴²

El visitat s'avançava sortint de l'habitació on s'esperava. El comte de Lemos (1658) «los isqué a rebre al portal d'una sala». El 1673 el marquès de Leganés va rebre els diputats a mig passadís. El 1676 el marquès de Villafranca va sortir «a vuit o deu passes fora de dit aposento». El marquès de Santa Cruz (1693) va sortir «a la porta del cap de l'escala a la part de dins». El duc d'Uceda (1699) els va rebre «al primer aposento, passat el cap d'escala».⁴³ Al cap d'escala s'esperava el 1711 el comte de Montesanto, i el duc de Monteleone, el 1674, va baixar fins a mitja escala.⁴⁴

La trobada es desenvolupava enmig de cortesies mútues perfectament reglamentades: «fent-se moltes cerimònies», «les degudes cortesies en semblants ocasions acostumades». El duc de Medina de las Torres va fer passar els consellers davant, amb «grans cortesies molt honroses». En la visita al marquès de Santa Cruz, «après de moltes cerimònies entraren primer dits senyors consellers».⁴⁵ En un ambient tan tens com el del febrer de 1640, el marquès de Los Balbases va insistir a donar la dreta als con-

41. MNA, XI, p. 497 (Medina de las Torres), XVI, p. 206 (Monteleone), XX, p. 409 (Veragua), i XXI, p. 84 (Pombino).

42. DG, IV, 651 (Pastrana). MNA, XI, p. 51 (Villafranca), i XXIV, p. 84 (Leganés).

43. DG, VII, p. 541 (Leganés). MNA, XVI, p. 436 (Lemos), XIX, p. 192 (Villafranca), XXI, p. 108 (Santa Cruz), i XXIII, p. 106 (Uceda).

44. MNA, XXVII, p. 85, XIX, p. 163.

45. MNA, XI, p. 497, XXI, p. 108.

sellers, i aquests van acabar acceptant «per no pareixer descortesia i demasiada porfia».⁴⁶

Una qüestió fonamental era la posició de les cadires. En la visita dels diputats al duc de Veragua (1659) estaven posades en forma de mitja lluna. Catorze anys després, en la del marquès de Leganés (1673), es va asseure en forma circular, «posant-se dit exmo. sr. en lo puesto inferior». En una de les visites del duc de Nájera (1692), després de fer-se «les degudes cortesies i cerimònies» els consellers van entrar a «son estrado, a on trobaren tres cadires aparellades, els consellers d'espatlles a la porta i el duc de cara». En la del comte de Lemos, general de les galeres de l'esquadra de Nàpols (1698), es va fer constar que uns i altres estaven asseguts en cadires iguals.⁴⁷

Un cop asseguts, passaven una mitja hora fent oferiments mutus de serveis. A Leganés, per exemple, els diputats li van donar la benvinguda i li van manifestar «lo consuelo que tots havien tingut que S.E. fos vingut a honrar ab sa presència dit Principat». El 1698 el duc de San Giovanni va respondre «ab moltes carícies lo quant estimava lo agasajo de la ciutat [...] i que a ell la ciutat lo trobaria sempre al major servei».⁴⁸

Arribava l'hora dels adéus, tan cerimonials com la rebuda. El 1627 el duc d'Albuquerque va acompanyar els consellers fins a la porta, sempre amb el barret a la mà. El marquès de Leganés ho va fer fins a tres graons de l'escala (1673). Vint-i-nou anys després, el mateix Leganés (1702) va repetir l'acompanyament fins al segon graó de l'escala principal. La cerimònia seguia a la porta. El duc de Nájera (1692) «no es mogué fins que foren encotxats i el cotxe fora». Tampoc el duc de Tursis «no volgué anarse'n no fossin encotxats» (1699).⁴⁹

ES TORNA LA VISITA

El *grande* tornava la visita pocs dies després. Acostumava a demanar hora per mitjà d'un dels seus servidors. El 1689 el comte d'Alba de Liste

46. MNA, XII, p. 443.

47. DG, VII, p. 100 (Veragua) i 541 (Leganés). MNA, XXI, p. 19-23 (Nájera), i XXIII, p. 37 (Lemos).

48. MNA, XXIII, p. 105. Justament, el duc va ser un dels consellers de Felip V que es va maniestar en favor de l'abolició dels furs d'Aragó i València, a diferència, per exemple, del comte d'Aguilar.

49. MNA, XXI, p. 20 (Nájera), XXIII, p. 90 (Tursis), XXIV, p. 80 (Leganés). DG, VII, p. 541 (Leganés).

va enviar el seu majordom, entre les nou i les deu del matí, per anunciar una visita que tindria lloc durant el mateix dia.⁵⁰ El 1695 va fer-ho un gentilhome del capità de cavalleria comte d'Aguilar.

El *grande* visitant portava el seu seguici. El 1667, el marquès d'As-torga va anar a acomiadar-se dels diputats «acompanyat de molta noblesa».⁵¹ El conestable de Nàpols, Carles Colonna, va tornar la visita «amb molts cavallers de sa família» (1681).⁵² El duc de Nájera va venir acompanyat per «molts cavallers d'honor» (1692). El comte d'Aguilar, capità de la primera companyia de cavalls, ho va fer amb dos cavallers de la seva unitat. El 1636 el marquès de Villafranca va visitar la ciutat acompanyat de molts cavallers i capitans de galeres.⁵³ El 1666 el duc d'Alburquerque ho va fer acompanyat de molts cavallers castellans, com també el comte de Frigiliana el 1683 i el comte de Lemos en la seva visita a la Generalitat el 1658.

Al seu torn, la ciutat convidava cert nombre de cavallers i de ciutadans perquè participessin en la rebuda i «per assistir ses senyories». En acabar la visita, els consellers agraiïen oficialment als cavallers la seva participació.⁵⁴ El 1603 el duc de Sessa va ser rebut a la Generalitat «ab molta música de trompetes i ministrils i molts cavallers al peu de l'escala».⁵⁵

La presència dels cavallers permetia escenificar millor la cerimònia de recepció. A vegades rebien el visitant a la primera porta, com es va fer el 1627 amb el duc d'Alburquerque o el 1658 amb el de Veragua.⁵⁶ Però també s'esdevenia que a la porta hi havia alguns oficials de la ciutat i els cavallers s'esperaven a mitja escala, mentre que els consellers ho feien al cap de l'escala. Així es va fer el juliol de 1691 amb el comte d'Aguilar. Al portal major el van rebre el mestre de cerimònies i oficials de la Casa de la Ciutat, i a la porta de la sala del Consell, els consellers.⁵⁷ L'escala servia

50. MNA, xx, p. 353.

51. DG, vii, p. 265.

52. MNA, xx, p. 61.

53. MNA, xi, p. 170.

54. MNA, xxi, p. 87.

55. PUJADES, I, p. 336-337. MNA, viii, p. 73-75.

56. MNA, x, p. 169 i seg., «Visita del senyor duc d'Alburquerque en la casa de la ciutat». DG, vii, p. 100 (Veragua).

57. MNA, xx, p. 462.

per graduar l'honor. Quan el 10 de març de 1632 el duc de Medina de las Torres va visitar el palau de la Generalitat

«sabent ses senyories que arribava i pujava per l'escala, hisqueren los senyors oidors militar i reial al dit cap de l'escala, on lo reberen ab molta cortesia.»

A la fi, el diputat i l'oïdor eclesiàstic van sortir a rebre'l de la sala del consistori.⁵⁸

El 1667 el marquès d'Astorga va ser rebut a la porta de la casa del General pels assessors, l'advocat fiscal i molts oficials. Els oïdors, amb els verguers, l'esperaven al cap de l'escala, i els diputats el van rebre al saló dels reis.⁵⁹

Consellers i diputats manifestaven la mateixa joia que havia expressat el *grande* en ser visitat («ab molt gran content i alegria») i li ensenyaven les diferents parts de l'edifici: l'hort o terraplè dels tarongers –amb els sortidors funcionant–, les diferents sales consistorials, la sala de sant Jordi, el Saló de Cent, el Trentenari i, a vegades, alguna dependència administrativa, com ara l'escrivania major de la Generalitat o l'arxiu de la ciutat. El duc d'Albuquerque (1627) es va fer ensenyar el Llibre Verd, el va besar i se'l va posar sobre el cap. Trenta-nou anys després, el seu fill es va fer explicar «lo método que la present ciutat tenia en sa administració i govern».⁶⁰

Un punt important en el recorregut era l'oració a la capella, que havia d'estar ben adornada, amb abundor de ciris i una exposició dels objectes de plata. Al duc d'Albuquerque i els seus acompanyants, el 1627 els va semblar tan formosa com la del mateix rei.⁶¹

A l'hora del comiat es repetien les cortesies. El comte d'Alba de Liste (1690) «en ser encotxat feu un gran salut als consellers». El duc de Veragua «per estar de plantó lo senyors consellers, no es volgué encotxar, sino que se n'anà a peu». En la visita del comte d'Aguilar els consellers van

58. DG, v, p. 420.

59. DG, vii, p. 265.

60. MNA, x, p. 173, xvii, p. 445: «De que dits senyors cavallers donaren demostració d'agradar-los molt.»

61. MNA, x, p. 172.

romandre «de filera dins la dita porta, fins que dit senyor comte fonc dins un cotxe, que après de motes cortesies i compliments se n'anà».⁶²

Les dones dels *grandes* també tenien el seu lloc en aquest cerimonial de cortesies. De manera especial, Doña Mencia de Requesens va visitar el palau de la Generalitat

«acompanyada de moltes dames, comtes i cavallers principals, estant dita casa entapissada com el dia de Sant Jordi ab molta música.»

Els diputats la van rebre al cap de l'escala «consuistorialment ab se masses».⁶³ El 7 de novembre de 1610 la muller del conestable de Castella va visitar la catedral i va fer una volta tres vegades al cos de santa Eulàlia.⁶⁴ El 1627 els consellers van visitar la duquessa d'Alburquerque. La van trobar amb la seva amfitriona, la duquessa de Cardona, la comtessa de Quirra i moltes altres dames.⁶⁵ També «molts cotxes de dames» havien participat en l'entrada del duc d'Osuna el 1587.

Quan el 1683 va entrar a la ciutat la marquesa de Los Vélez, les dames de la ciutat la van rebre al Palau, com era costum, «y ella a todos hizo muchas cortesías». La marquesa va visitar la capella del Palau, de la qual era patrona, acompanyada de dues dames de la noblesa catalana: la muller del governador i la marquesa de Rupit. L'any següent, la marquesa de Cogolludo va rebre les dames amb «muchos dulces y garrapiñas para todos».⁶⁶

El 1696 l'esquadra va rebre amb tots els honors la comtessa d'Altamira, muller de l'ambaixador a Roma. «Abans d'arribar a port isqueren les galeres de totes les esquadres se trobaven en lo moll, fent-li totes les salves i anant molt adornades amb gallardets i estandarts» (17 de setembre).⁶⁷

62. MNA, XX, p. 421 (Alba de Liste), XXI, p. 26 (Aguilar).

63. DG, III, p. 445-446. PUJADES, I, p. 226.

64. PUJADES, II, p. 181.

65. MNA, X, p. 165.

66. BUB, ms. 1765, dietari de J. Monfar.

67. MNA, XXII, p. 81.

RETÒRICA CATALANA

Una part significativa de la cortesia, per part dels *grandes*, consistia a subratllar els seus lligams amb el Principat. El 1603 el duc de Sessa va respondre en català «que ell era català com tots savien, de que es preciava i honrava molt». ⁶⁸ El duc de Medina de las Torres va manifestar el 1636 que ell sempre havia desitjat servir la ciutat de Barcelona, «a l'igual que Leon, patria seva». ⁶⁹

Alguns aristòcrates castellans emfatitzaven el fet de d'haver nascut a Barcelona. Als anys trenta, el marquès de Villafranca es presentava com a «fill i amparo d'esta ciutat», «nat en esta ciutat», «fill i natural» de la «ciutat pàtria sua». ⁷⁰ A finals de segle, el duc d'Uceda manifestava que «devia tota sa criança a Barcelona i estimava molt els barcelonins». ⁷¹

Dos ducs d'Alburquerque, pare i fill, van reiterar aquestes expressions. El pare, que havia estat virrei del 1616 al 1619, ⁷² manifestava el 1627 «l'amor i afecció mot gran que a ella [la ciutat] sempre ha tinguda i té vui encara». El 1632 recordava la «profesión que siempre he hecho de buen catalán» i manifestava a la ciutat que «no tiene VS. más verdadero catalán y servidor que yo». ⁷³ El fill, que havia nascut a Barcelona durant el virregnat del seu pare, ⁷⁴ va intervenir en les negociacions de 1652 «dient i publicant que ell era fill d'aquesta ciutat». Es presentava com a «català vertader» i a Madrid va acompanyar l'ambaixador de Barcelona. En una nova visita el 1666 va tornar a dir que «es preciava de fill de la ciutat». ⁷⁵

També les autoritats catalanes cultivaven aquesta retòrica. El Consell de Cent recordava al marquès de Villafranca «la grandesa de Vostra Excel·lència, i sa naturalesa, tant interessada ab la d'aquesta ciutat i pro-

68. Pere MOLAS RIBALTA, «Noblesa absentista i retòrica catalana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XII (2001), p. 27-41.

69. MNA, XI, p. 196.

70. MNA, XI (1632-1636). La relació del marquès de Villafranca, Don García de Toledo, amb Barcelona, mereix un estudi propi. ⁷¹ MNA, XXIII, p. 106-108.

71. MNA, XXIII (1970) pp. 100-108.

72. Don Francisco Fernández de la Cueva, setè duc d'Alburquerque, va ser posteriorment ambaixador a Roma, virrei de Sicília i president del Consell d'Aragó (1632-1637).

73. MNA, X, p. 169, XI, p. 87.

74. BRUNIQUER, I, p. 269, 20 de maig de 1619: «Los consellers anaren al Born a veure unes festes se feien per un naixament d'un fill del senyor duc d'Alburquerque.»

75. DG, VI, p. 545. MNA, XVI, p. 13, XVII, p. 433-434.

víncia». El 1672 el diputat eclesiàstic apel·lava al marquès de Camarasa «com a català i tenint sos estats en Catalunya».⁷⁶

El 1698 el sicilià duc de San Giovanni va proclamar «que ell era català, encara que era sicilià, per descendir d'esta província i ciutat, per ser de la estirpe de la casa de Montcada» i que aquest timbre «és lo major tenia en sa casa». El 1702, el duc de Medinaceli i de Cardona «se preciava de fill d'esta ciutat, per haver-ho estat molts de sos predecessors».⁷⁷

El duc consort d'Híjar, el napolità Fernando Pignatelli, declarava el 1703 «qunt devia a la ciutat ab 27 anys havia avitat en ella». I el 1711 repetia «quant devia ell a la ciutat, principalment havent estat la major de la seva vida en Catalunya», i concretament a Barcelona.⁷⁸

Fins i tot alguns aristòcrates austriacistes reclamaven la seva catalanitat. Si potser era lògic que el comte d'Erill, criat a Castella, recordés que «sos antecessors eren estat catalans» i que ell «apreciava lo ser ell català», sembla menys necessari que el batlle general comte de Centelles es proclamés «català i fill de la ciutat, a la qual sempre tindria per mare».⁷⁹ Expressions similars van ser manifestades pel comte de Plasència i pel marquès de Barberà.

A principis del segle XVII s'esmentaven les raons polítiques o de relació que aconsellaven la recepció d'un *grande*. El 1603, la recepció del duc de Sessa es justificava per «tantes mercés que los catalans i assenyaladament aquesta ciutat havien rebut de mans de SE. i [...] son pare». El 1654 es recordava al duc de Monteleone els beneficis del seu oncle, que havia estat virrei a principis de segle.⁸⁰

Però també es feien paleses raons més concretes. El 1587 tres consellers van decidir visitar el duc d'Osuna no sols «per ser la persona que és», sino també per considerar que «esta ciutat, ab lo seu favor, porà tractar millor los negocis que li ocorren ab Sa Magestat», ja que anava a la cort per ocupar un càrrec a la casa reial.⁸¹ El 1616 es va justificar la visita al duc de Feria amb el fet que mentre era virrei de València «feu moltes mer-

76. MNA, XI, p. 273 (Villafranca). DG, VII, p. 526 (Camarasa). El marquès, per descomptat, va contestar en castellà.

77. MNA, XXIII, p. 105, XXIV, p. 42.

78. MNA, XXIV, p. 68, XXVII, p. 85.

79. MNA, XXVII, p. 73 (Erill) i 77 (Centelles).

80. MNA, VIII, p. 73, XVI, p. 206 (Monteleone).

81. MNA, V, p. 448-449.

cés» al conseller en cap de Barcelona i que el seu pare havia estat virrei del Principat.⁸² Si el 1610 es justificava la visita al conestable de Castella i a sa muller «per haver molt afavorit lo present Principat i esta casa en diverses ocasions en cort de Sa Majestat» i per ser la muller germana del duc de Cardona, també es va decidir visitar el duc d'Osuna, nomenat virrei per Sicília, «per haver-lo de menester dita casa per les tretes de blat per les galeres del General».⁸³ En la rebuda al duc d'Albuquerque (1627) es feia constar no sols «les moltes mercés que lo dit senyor ha sempre fetes» a la ciutat, sinó també el fet que com a virrei de Sicília podia afavorir els interessos de Barcelona en la compra de blat, i, en conseqüència, se li van enviar dos cavallers amb un memorial.⁸⁴ Durant la visita del comte de Peñaranda, que era conseller d'estat, el braç militar li va sol·licitar la creació d'una plaça de conseller català de capa i espasa al Consell d'Aragó (1657).⁸⁵ La recepció donada el 1636 al duc de Medina de las Torres s'explicava en funció de les difícils relacions amb el seu sogre, el comte-duc d'Olivares. En la rebuda se li va manifestar que la ciutat «estva prompta a servir-lo en tot lo que [...] per Sa Excel·lència li fos manat». Però el duc no estava autoritzat a negociar al marge del seu sogre i es va excusar amb la cortesia més refinada.⁸⁶ L'any anterior s'havia visitat un altre parent del comte-duc, el marquès de Leganés, «en correspondència de les moltes honres i mercés havia fet a esta ciutat, amostrant-se sempre molt afecte a les coses d'ella».⁸⁷

El ritual de recepció, bàsicament immutable, experimentava, però, les conseqüències dels canvis institucionals i polítics. Després de la concessió del títol d'excel·lència a la ciutat per Carles II, la documentació és molt atenta a fer constar que els *grandes* donaven aquest tractament als consellers. La primera visita feta després d'haver obtingut la cobertura va ser la del duc de Veragua el juliol de 1690, i el *Manual* informa que el visitant va repetir moltes vegades el tractament d'excel·lència. També el duc de Nájera (1692) «los donà sempre tractament d'excel·lència».⁸⁸

82. MNA, IX, p. 375.

83. DG, III, p. 698.

84. MNA, X, p. 170.

85. MNA, XVI, p. 391.

86. MNA, XI, p. 503.

87. MNA, XI, p. 455.

88. MNA, XX, p. 409.

La Guerra de Successió va produir una acumulació inusual de *grandes* a la ciutat de Barcelona, convertida en la capital de Carles d'Àustria, amb la lògica repetició de cerimonials. Entre els qui van ser saludats per la ciutat de manera solemne trobem austriacistes castellans, com el ja conegut Nàjera,⁸⁹ el comte de Cifuentes o els fills del comte d'Oropesa. També hi trobem austriacistes d'altres regnes de la Corona d'Aragó, com ara l'aragonesès comte de Fuentes, els valencians marquès de la Casta, el comte d'Elda i el comte de Cardona,⁹⁰ o el sard comte de Montesanto. Finalment, també hi ha aristòcrates catalans agraciats amb la distinció de *grande*, als quals ja ens hem referit: el «patrici» comte de Plasencia o el marquès de Barberà, «fill de la ciutat».⁹¹

EPÍLEG BORBÒNIC

Amb el règim borbònic, el protocol de rebuda dels *grandes* va canviar substancialment. Ens falta una font continuada que en permeti el seguiment, encara que el *Calaix de Sastre* del baró de Maldà ens ofereix una informació qualitativa important.

Barcelona continuava sent una etapa en el viatge dels aristòcrates espanyols cap a Itàlia o també cap al nord d'Europa. En primer lloc, de diplomàtics i militars. L'1 de novembre de 1787, per exemple, el comte d'Aranda arribava de l'ambaixada de París. L'artilleria li va retre honors de capità general.⁹² Menys felïç va ser l'estada del príncep de Masserano, Filippo Vittorio Ferrero Fieschi, que tornava de l'ambaixada d'Anglaterra. Havia arribat malalt i va morir el 27 d'octubre de 1777. Havia vingut amb la seva muller, el primogènit casat i «un gran séquit de família». Va ser enterrat amb una gran cerimònia a la parròquia de Sant Miquel, amb presència de clergat i tropa.⁹³

89. Anals de Santa Caterina, 13 de febrer de 1713: «Vui ha mort lo duc de Nájera, grande [...] i per ço la capitana ha tirat un cop de peça tot lo dia.»

90. Carmen PÉREZ APARICIO, «Una vida al servicio de la casa de Austria. Don José Folc de Cardona y Erill, príncipe de Cardona (1651-1729)», *Estudis* (València), núm. 28 (2003), p. 421-448. MNA, XXVI, p. 121 i 180 i apèndix XCLIII.

91. MNA, XXVII, p. 77.

92. Rafel D'AMAT I CORTADA, baró de Maldà, *Calaix de sastre*, vol. I, Barcelona, 1987, p. 180.

93. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 62-63.

El 1772 Carles III va enviar a la cort de Nàpols una ambaixada solemne, encapçalada pel duc d'Arcos i composta, entre d'altres, pels marquesos de Cogolludo i de Peñafiel, hereus, respectivament, dels ducs de Medinaceli i d'Osuna. Ens van deixar un diari del viatge, amb les seves impressions sobre el desenvolupament agrari de Catalunya.⁹⁴

El marquès de Peñafiel va tornar a Catalunya el 1783, després de la conquesta de Menorca. La travessia de Maó a Mataró va ser força dolenta, i en acció de gràcies pel salvament la marquesa va encarregar una solemne exposició del Santíssim.⁹⁵

El gener de 1792 va arribar a Barcelona el marquès de Valdecarzana, que tornava de l'ambaixada extraordinària a la coronació de l'emperador Leopold II. Es va hostatjar al Palau Gralla, ara propietat dels Medinaceli. El capità general comte de Lacy va sortir a rebre'l a Mataró i va convidar a dinar els marquesos, marit i muller, amb el bisbe, els marquesos de Cerdanyola i la marquesa de Castellldosrius, també *grande*.⁹⁶

També hi havia aristòcrates que passaven per Barcelona per motius privats i eren rebuts de manera festiva. El gener de 1771 els comtes de Montijo es van allotjar a casa del marquès de Besora. El dia del sant de la comtessa, Francisca de Sales (28 de gener), se li va fer «una gran prova estrepitosa».⁹⁷

El 1772 va fer nit a Sant Andreu de Palomar, venint de París, un dels grans aristòcrates espanyols: el duc d'Alba.⁹⁸ L'hivern de 1784 a 1785 va fer una llarga estada a Catalunya la seva successora, la famosa Cayetana de Silva, duquessa d'Alba, amb el seu marit, marquès de Villafranca, hereu de les senyories dels Requesens. Podem comparar la seva rebuda amb la dels seus antecessors. Al Palau Menor van ser rebuts pels capellans de la comunitat amb creu alta i tedèums. El baró de Maldà comenta que els ducs van arribar «ab molt séquit de família i demás corresponent a sa grandesa». Al pati del Palau els esperava una munió de gent. Durant la

94. A. PAZ Y MELIA, *Serie de los documentos [...] del Archivo y Biblioteca de los duques de Medinaceli*, vol. I, Madrid, 1915, CLXXVI, «Diario puntual del viaje a Nápoles de los Excmos. Señores», p. 250-251.

95. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 100-101. Es tracta dels famosos ducs d'Osuna retratats per Goya.

96. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. II, p. 7.

97. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 34.

98. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 38.

seva estada, la parella ducal va rebre «als senyors i senyores del país» els dies 8 i 9 de novembre de 1784, i la nit del 7 de gener de 1785 van oferir una recepció a la noblesa i als oficials de la guarnició al gran saló que havia estat dels templers.⁹⁹

També va entrar procedent de Madrid «ab molt séquit de família» el comte de Peralada, Don Fernando de Boixadors i Chaves, el 1783. La comtessa portava un «lluït tren» quan va sortir per anar a missa a la catedral el 17 de gener de 1784.¹⁰⁰

Durant el regnat de Carles IV van obtenir la condició de *grande* dos aristòcrates catalans residents a Barcelona. El 1789 es va reconèixer la grandesa al comte de Santa Coloma, el qual va rebre, en conseqüència, honors militars per part d'una companyia amb música i estendard, a la qual va acomiadar remunerada «amb bones alhajas als oficials i pré a la tropa de quatre o cinc dobles».¹⁰¹ El novembre de 1792 s'esperava la seva arribada a Barcelona després d'una estada a la cort. El susceptible Maldà comentava les dimensions del seu equipatge «de trens de cavalls i mules i demés relatiu a la grandesa». La recepció no sols era oficial, sinó social i familiar per part de la noblesa emparentada.¹⁰²

Si en el cas de Santa Coloma es tractava del reconeixement d'una concessió anterior, en el de Joan Antoni de Fiveller, comte de Darnius i marquès de Villel, ens trobem davant la demanda d'un nou títol. Els esforços per obtenir-lo van ser criticats amb acidesa pel baró de Maldà, el qual primer comenta la marxa de la família a la cort per gestionar la concessió de la nova gràcia. Se'n van anar el 20 de maig de 1803 «*in curribus et in equis*, ab prou soroll d'esquelles i picarols». Primer, el baró va vaticinar que l'esforç del marquès seria inútil i que tornaria amb la cua entre cames: «Presto arribarà lo grande de casa seva de Barcelona i no de Madrid, per més sol·licitacions, pasos i empenyos que ha fet.» Quan el privilegi va ser cert, el baró va comentar que Villel havia quedat arruïnat per la seva pretensió: «[...] lo molt que ha gastat per lo logro de la grandesa que no ha conseguida [...] Veus aquí

99. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 137-139. També J. M. MARCH, «Los duques de Alba [...] vistos desde Barcelona», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, núm. 149 (2) (1961), p. 194-206.

100. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 126 i 130. Li restaven pocs mesos de vida. Va morir el 10 de juliol. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 136.

101. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. I, p. 221.

102. Rafel D'AMAT I CORTADA, *Calaix de sastre*, vol. II, p. 55.

tota sa grandesa en que ha parat, ab més deutes que diners.» I encara reblava el clau: «Ell es grande, però costat-li sumes immenses, prou empenyat.» Deia que desitjava «que sa grandesa no els sia pobresa».

Però a la fi va arribar l'hora que el nou *grande* tornés i rebés els honors corresponents. Maldà se'n planyia: «Serà cosa de tenir-se que eixamplar lo portal de Sant Antoni quan entrien los nous grandes, ab son hereu i muller, excel·lències tots i totes, ab tot lo parentiu a rebre-los.» El nou *grande*, abans senyoria, com no s'abstenia de recordar Maldà, va entrar a Barcelona acompanyat de la seva muller, «la senyora grandesa», i va ser rebut com corresponia, amb els honors militars, la música, però amb la benvinguda dels parents, amb la barreja dels elements oficials i particulars que caracteritzava la rebuda d'un *grande*.¹⁰³

103. Pere MOLAS RIBALTA, «Comte de Darnius, Marquès de Villel, duc d'Almenara Alta», discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 1999.